

Bahrom Madrimov

**O`ZBEK MUSIQA
TARIXI**

(5111100 musiqiy ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan)

Toshkent-2015

Mazkur o‘quv qo‘llanma oliy o‘quv yurtlari 511100 musiqiy ta’lim yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan.

O‘ZBEK MUSIQA TARIXI

O‘quv qo‘llanma

Toshkent-2015

O‘quv qo‘llanmada o‘zbek musiqasi tarixi, uning tarixiy davrlardagi shakllanish va rivojlanish jarayoni yoritilgan. Qo‘llanmada o‘zbek musiqasi san’atining ilk o‘rta asr, sosoniylar, somoniylar, temuriylar davri , XIX-XX asr va istiqlol davri rivojlanish jarayoni tarixiy manbalar asosida aks ettirilgan. Shuningdek, hozirgi o‘zbek musiqasi va musiqasi folklori janrlari tabiati, taraqqiyoti, ularning o‘ziga xos belgilari, farqli xususiyatlari atroflicha tahlil va talqin etilgan. Qo‘llanmaning muhim ahamiyati shundaki, o‘zbek musiqasi san’ati tarixi va taraqqiyoti jahon musiqasi rivojlanishi bilan qiyosiy tarzda o‘rganilgan.

O‘quv qo‘llanma oliy ta’limning musiqasi ta’limi yo‘nalishi talabalari, musiqasi san’ati mutaxassislari, pedagoglari va shu soha ixtisosliklari bilan shug‘ullanuvchilariga mo‘ljallangan.

Muharrir:

Pedagogika fanlari doktori, professor
Mels Mahmudov

Taqrizchilar:

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent
Baxtiyor Mustafoyev

Filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Sobit Avezov

SO‘Z BOSHI

Ushbu o‘quv qo‘llanma O‘zbekiston Respublikasi oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan 5111100-bakalavriyat yo‘nalishi talabalari uchun tayyorlangan fan dasturi asosida tuzildi.

"O‘zbek musiqa tarixi" o‘quv fanining vazifasi o‘zbek xalqining musiqa madaniyati, tarixi, kompozitorlar ijodi bilan tanishish, kompozitorlarning yozgan musiqiy asarlari bilan tanishish, ularning yozilish tarixini o‘rganish hamda jahon musiqa madaniyatida tutgan o‘rni haqida o‘quvchilarga ma‘lumot berishdan iborat.

"O‘zbek musiqa tarixi" fanida o‘zbek musiqa tarixi bilan bir qatorda kompozitorlar ijodi ma‘naviy qadriyat sifatida ardoqlab kelingan. Uning shakllanish va rivojlanish jarayonini o‘rganishda mumtoz adabiyoti va san‘atidagi ilg‘or ijodiy merosning ahamiyati juda katta.

"O‘zbek musiqa tarixi" fanining asosiy maqsadi-talabalarni o‘zbek musiqasi bosib o‘tgan tarixiy jarayon, uning umuminsoniyat tarixida tutgan o‘rni, milliy musiqiy qadriyatlarimiz bilan tanishtirish, ularga musiqiy-tarixiy bilimlarni berish, musiqa san‘atining tarixi bilan jamiyat taraqqiyotining bog‘liqligini tushuntirishdan iborat. O‘zbek musiqasini qadimiy davrlarda, Temuriylar davrida qay darajada rivojlanganligini, ulug‘ siymolar va musiqashunoslar nomlarini va ularning musiqa ilmida yaratgan kashfiyotlari hamda uni rivojlantirishdagi hissalarini bilish talabalarda milliy g‘urur, qadr-qimmat, ehtirom tuyg‘ularini shakllantirishda xizmat qiladi.

"O‘zbek musiqa tarixi" o‘quv fanining vazifasi o‘zbek xalq cholg‘uchiligi tarixini, arxeologik qazilma yodgorliklarini o‘rgatish, O‘rta asr olimlarining ilmiy-usuliy qarashlarini fikrlash, maqomot tizimi bilan tanishish, o‘zbek xalq musiqasi, xalq qo‘shiqlari janri (ashula, lapar, yalla, marosim, meqnat va hokoza) xususiyatlarini o‘rganish kabilarni o‘z ichiga oladi. U vazifalarni bajarishda o‘zbek musiqashunosligida bu mavzularga bag‘ishlangan, keng yoritilgan mavzu va yangi adabiyotlarga tayaniladi.

"O‘zbek musiqa tarixi" fani ilk cholg‘u asboblari paydo bo‘lgandan boshlab to XX asrgacha ularning turlari, ijro uslubi, shakllanishi va evolyutsion o‘zgarib turishini bosqichma-bosqich kuzatib boradi. Ular haqidagi ma‘lumotlar yozma manbalar va arxeologik qazilma yodgorliklari asosida bilim beriladi. Bunda o‘zbek va fors adabiyotida muhim ahamiyat kasb etgan kitob miniatyuralari ham o‘rin olgan. "O‘zbek musiqa tarixi" fanini o‘rganish talabalar oldida turgan asosiy maqsadlardan biridir.

Markaziy Osiyoning qadimiy musiqa madaniyati

O`rta Osiyo xalqlari qadimgi ajdodlarining musiqali poetik ijodi

Tayanch soʻzlar:

poetik, yakgoh, dugoh, segoh, "sruna", olov hovri, "zamzama", "tarona", "suvora", arxeologiya, musiqa madaniyati, zardushtlik urf-odatlar, "Buxorcha"- "Fargʻonacha".

O`zbek xalqining musiqa madaniyati ko`p asrlik tarixga ega, ko`pgina sozanda va xonandalar avlodining faoliyatida qaror topgan xalq hamda og`zaki anʼanadagi ustozona musiqa sanʼati bu haqda guvohlik beradi. Moddiy madaniyat yodgorliklarining tasdiqlashicha, bugungi O`zbekiston hududida O`rta Osiyo xalqlarining ajdodlari yaratgan qadimgi sivilizatsiya mavjud bo`lgan. Arxeologiya maʼlumotlari, tasviriy sanʼat asarlari (sharq poetik ijodiyoti asarlarida tasvirlangan miniaturalar), sharqshunoslarining yangi tadqiqotlari va, nihoyat, o`rta asrdagi O`rta Osiyo yashab ijod etgan olimlarning musiqiy risolalari tarjimai o`zbek xalqi musiqa madaniyati taraqqiyotining tarixiy jarayonining tasavvur qilishimizga yordam beradi.

O`zbek xalqi ajdodlarining musiqa sarchashmalari O`rta Osiyo hududida yashagan qardosh xalqlar, birinchi navbatda tojik xalqi ijodi bilan mustahkam bog`langan. Bu musiqa asarlarning X-XI asrgacha (yaʼni, bu xalqlar faol chegaralangunlarigacha) o`zida bir butunlikni ifoda etdi, keyinchalik u o`zbek va tojik musiqa madaniyatlarining shakllanishi uchun umumiy asos bo`lib xizmat qildi.

O`rta Osiyo xalqlari hayotida tarixiy chegaralanish bosqichi taxminan bizning eramizgacha bo`lgan birinchi ming yillikdan boshlanadi. Bular o`troq dehqonlar (sug`diylar, baqtriyaliklar, xorazmiylar) hamda ko`chmanchi (saklar, massagetlar va boshqa) qabilalar edi. Ular haqidagi maʼlumotlar "Avesto"da ham uchraydi. Xalq poetik va musiqa sanʼatining boshlanishi o`sha davrlarga borib taqaladi. Xalq poetik va musiqa sanʼati dastlab sinkretik holatda bo`lgani to`g`risida "Avesto" kitobi va boshqa qadimgi yozma yodgorliklar, turmushi, ularning urf-odatlar, to`y-tomoshalarining elementlaridan guvohlik beradi. Yuksak salohiyati yunon, rim va xitoy manbalarida ham yakdillik bilan e`tirof etilgan. Ayrim ilmiy qarashlarga ko`ra, Xorazm ko`hna zardo`shtiylik dinining muqaddas kitobi bo`lmish "Avesto" ning vatani hisoblanadi. Tadqiqotlarning dalolat berishicha, "Aryanim Veyjo" deb